

نویسنده: دکتر عبدالله جاسبی

بحثی در مدیریت اسلامی مبانی ارزشی در حکومت و نظام تشکیلاتی اسلام

چکیده مقاله

در این مقاله مبانی ارزشی حکومت و نظام تشکیلاتی اسلام بصورت فشرده مورد بحث قرار گرفته است. این مبانی دارای دو پایگاه اساسی است که یکی پایگاه مکتبی و دیگری پایگاه مردمی می باشد. پایگاه مکتبی دیدگاه های حکومت و جهت حرکت را مشخص می کند و شامل دو محور مهم است. یکی اصول و قوانین اسلامی است که توسط پروردگار و از طریق انبیاء ابلاغ شده است و هیچ فرد، گروه یا مجموعه ای نمی تواند آن را تغییر دهد، دیگری ولایت فقیه است که علاوه بر مسئولیت استخراج و استنباط قوانین اسلامی از منابع اسلامی، مسئولیت اداره حکومت و نظارت بر آن را نیز به عهده دارد. پایگاه مردمی وظیفه پاسداری از مکتب و پشتوانه اجرایی حکومت را عهده دار می باشد و اساساً توسط نقش مردم در انتخاب مکتب، قانون اساسی، رهبر، ریاست جمهوری، نمایندگان مجلس و نمایندگان شوراهای تجلی پیدا می کند.

مقدمه

آنچه در این مقاله آمده است تلاشی است که در سالهای گذشته برای تدوین مبانی و نظام ارزشی، در مدیریت اسلامی انجام گرفته است و تا امروز بخشی از آن به صورت دو مقاله تحت عنوان های «نظارت و کنترل در مدیریت اسلامی»^۱ و «شورا و مشاوره در اسلام»^۲ بچاپ

۱- نوشته دکتر عبدالله جاسبی، مجله علمی پژوهشی اقتصاد و مدیریت - شماره ۲، تابستان ۱۳۳۸، انتشارات دانشگاه آزادی اسلامی.
۲- دکتر عبدالله جاسبی نشریه علوم تربیتی، فصلنامه علمی و پژوهشی علوم تربیتی دانشگاه تهران سال یازدهم، شماره ۱ و ۲، ۱۳۶۷ صفحات ۳۱ تا ۵۴.

اسلامی است.

اصل اول - قوانین الهی اسلامی

حکومت اسلامی حکومت الله و قوانین الهی است نه حکومت اشخاص، گروهها یا سازمانها. و در تعریف جامعه اسلامی نیز گفته شده که «جامعه ای است که ارزشها و قوانین الهی اسلامی بر آن حاکم است.» بنابراین چنانچه اکثریت جامعه ای مسلمان باشند اما قوانین و مقررات حاکم بر آن اسلامی نباشد آن جامعه را جامعه اسلامی نمی خوانند. در جامعه اسلامی، افراد، گروهها، سازمانها و احزاب می توانند در چارچوب موازین اسلامی تلاش کنند و برای بدست گرفتن قدرت، فعالیت و تبلیغ نمایند، اما خود واضع قوانین اساسی نیستند که دیدگاهها و جهان بینی جامعه را به صورت مستقل و جدا از مبانی اسلامی در زمینه های مختلف تعیین کنند. اساساً در جامعه اسلامی هیچ گروه، دسته یا حزبی مجاز نیست که برخلاف اصول و مقررات اسلامی کوچکترین بدعتی بگذارد. بدیهی است که در چارچوب قوانین و مقررات الهی اسلامی، نحوه اجرای قوانین و استفاده از شیوه های مختلف مدیریت در جامعه، تا جایی که مغایر با موازین اسلامی نباشد، مجاز است. مآخذ زیر این نظر را تأیید می کند.

۱- آل عمران - آیه ۱۸۹

وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ.

و مالکیت فرمانروائی آسمانها و زمین از آن خدا است و خداوند بر همه چیز توانا است.

۲- یوسف - آیه ۴۰

إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ أَمَرَآلَا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ذَلِكَ

رسیده است. در این مقاله چارچوب کلی ارزشهایی که حکومت اسلامی بر آن استقرار یافته، به اختصار بیان شده است. برای تهیه و تدوین این مقاله از مآخذ صاحب نظرانی که قبل از پیروزی انقلاب و در طول انقلاب اسلامی نقش های مهم و حیاتی داشته و به عنوان کارشناسان حکومت اسلامی شناخته شده اند بهره گیری شده است. نقش نگارنده، تدوین، تلخیص و یافتن ارتباط منطقی بین مبانی ارزشی از یک سو و حکومت یا نظام تشکیلاتی اسلام از سوی دیگر بوده است. تدریس این قسمت طی سالهای گذشته در دانشگاهها به عنوان مباحثی از مدیریت اسلامی برای بحث و تبادل افکار و نظرات، فرصتی را به وجود آورد و چارچوب بحث را منظم و مناسب کرد. شایان ذکر است که این مقاله به همه مسائل مربوط به حکومت و تشکیلات اسلامی نپرداخته و چنین هدفی را نیز دنبال نکرده است، بلکه تنها به بیان چارچوب و محورهای آن، آنهم به صورتی فشرده و مختصر نظر داشته است.

پایگاه حکومت اسلامی

مبانی ارزشی حکومت اسلامی دارای دو پایگاه اساسی، مکتبی و مردمی است.

الف - پایگاه مکتبی یا عقیدتی حکومت

اسلامی

پایگاه عقیدتی یا مکتبی، جهت حکومت و اصول و ضوابط تشکیلاتی آن را مشخص می کند. ایجاد پایگاه مکتبی و حفاظت از آن مستلزم توجه به دو اصل اساسی است. اصل اول قوانین و مقررات اسلامی و اصل دوم ولایت فقیه و رهبری جامعه

احکام و مقررات اسلام از طریق اجتهاد و تحقیق در منابع و متون اسلامی است و فردی که دارای این قدرت از شناخت باشد صاحب نظر اسلامی یا مجتهد نامیده می‌شود.

نقش فقها در دو زمینه است: اول کشف و استنباط قوانین ثابت از طریق مبانی شناخته شده در مبادی فقه، که عبارت از «کتاب، سنت، عقل و اجماع» است. این قسمت همان فتواهائی است که از سوی مراجع صادر می‌شود. دوم پاسخ به مسائلی است که در جامعه معاصر روی می‌دهد و حکمی برای آن نرسیده است. فقیه با احاطه‌ای که به معارف و احکام اسلامی و قدرت تجزیه و تحلیل آنها دارد می‌تواند پاسخ این مسائل جدید را در شعاع اهداف و خطوط کلی احکام شرع بیابد.^۳

ولایت فقیه به معنای حضور و رهبری فقیه در جامعه و نظارت بر اجرای قوانین است. این حضور رهبری کننده و مناسب علاوه بر اینکه به او امکان می‌دهد تا مسائل مبتلا به جامعه اسلامی را بهتر و دقیق‌تر بفهمد و لمس کند و در نتیجه پاسخ و راه‌حل مناسب با آن را در چارچوب نظام ارزشی اسلامی بیابد، به او امکان می‌دهد که از انحراف نظرات فقهی در میدان عمل و جریان اجرا جلوگیری کند. و حضور فعال و رهبری کننده فقیه مانع لغزش از ضوابط و مقررات اسلامی در جریان عمل خواهد شد.^۴

ولایت فقیه به معنای خاص آن که نقش امامت یا رهبری را در جامعه اسلامی به عهده دارد دارای

الدِّينُ الْقَسِيمُ.

حکم جز برای خدا نیست، فرمان داده که جز او را نپرستید این آئین محکم است.

۳- یوسف - آیه ۶۷

إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ.

حکم جز برای خدا نیست. بر او توکل کردم و بر او توکل می‌کنند توکل کنندگان.

۴- مائده - آیه ۴۴ .

وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ.

کسی که حکم نکرد به آنچه که خداوند فر فرستاد، از کافران است. (از ناسپاسان است).

۵- انعام - آیه ۵۷

إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ يَفْضُ الْحَقَّ وَهُوَ خَيْرُ الْفَاصِلِينَ.

حکم جز برای خدا نیست، حق را بیان می‌کند و بهترین حکم کنندگان است.

۶- امام صادق (ع) (وسائل الشیعه ۱۶ / ص ۲۰)

مَنْ حَكَمَ فِي دَرَاهِمٍ بغيرِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَهُوَ كَافِرٌ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ.

هرکس در مورد دو درهم حکمی برخلاف کتاب خدا دهد به خدای بزرگ کفر ورزیده است.

اصل دوم - ولایت فقیه

ولایت فقیه از دو جزء ولایت و فقاهاست تشکیل

می‌شود.

فقه در لغت به معنای شناخت و فهم است اما

معنای مصطلح آن در فرهنگ اسلامی شناخت

۳- حکومت در اسلام - مقالات سومین کنفرانس اندیشه اسلامی، دانش سازمات تبلیغات اسلامی، بهمن ماه ۶۴ صفحات ۱۴۳ تا ۱۶۷

(منبع قانون گذاری از دیدگاه اسلامی - نوشته سید محمود هاشمی). ۴- مواضع ما، چاپ سوم (همراه با اصلاحات و اضافات)، آذر ماه

۳۳ از انتشارات دفتر مرکزی حزب جمهوری اسلامی صفحه ۴۸.

وَذَلِكَ لَا يَكُونُ إِلَّا بَعْضُ فُقَهَاءِ الشِّيْعَةِ لَا كُلُّهُمْ.

هرکس از فقها که خود نگهدار و نگهبان دین و مخالف هوی و مطیع فرمان مولایش باشد باید مردم از آنها پیروی کنند و این ویژگی ها را برخی از فقهاء شیعه دارا می باشند نه همه آنها.

۲- الحیاه، جلد ۲، صفحه ۳۳۶

لَا يُصْلِحُ الْحُكْمَ وَلَا الْخُدُودَ وَلَا الْجُمُعَةَ إِلَّا بِإِمَامٍ عَدْلٍ.

حکومت کردن و اجرای حدود و برپائی نماز جمعه، جز بوسیله امام عادل صحیح نیست.

۳- امام صادق (ع) از قول پیامبر اکرم (ص) - اصول کافی - ج ۱ / ص ۴۶ .

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص):
الْفُقَهَاءُ أُمَّتَاءُ الرَّسُلِ مَا لَمْ يَدْخُلُوا فِي الدُّنْيَا. قِيلَ يَا
رَسُولَ اللَّهِ وَمَا دَخُلُوهُمْ فِي الدُّنْيَا؟ قَالَ اتَّبَاعَ
السُّلْطَانِ - فَاذَا تَعَلَّمُوا إِذَا لَيْكَ فَاحْذَرُوهُمْ عَلَى
أَذْيَابِكُمْ.

امام صادق از قول پیامبر چنین آورده: فقها امین پیامبرانند مادام که در دنیا نیفتاده اند. پرسیدند ای رسول خدا چگونه در دنیا می افتند؟ فرمود دنباله روی کردن از سلاطین. و هرگاه چنین کنند از خطر آنان بر دینتان بهراسید.

ب- پایگاه مردمی

دومین پایگاه اساسی در حکومت اسلامی پایگاه مردمی است که وظیفه پاسداری از مکتب و پشتوانه اجرایی آن را بعهده دارد و بدون آن تحقق حکومت اسلامی امکان پذیر نیست. در حکومت اسلامی مردم

حاکمیت و ولایت مطلقه است و عهده دار کلیه تصمیم گیری ها در بالاترین سطح است.^۵ در حقیقت همه ارگان ها و نهادها در حکومت اسلامی (قوای سه گانه، نیروهای مسلح و...) مشروعیت خود را از امام (یا ولی فقیه) می گیرند، و امام یکی از سه نیروی اصلی نظارت بر امور در جامعه اسلامی محسوب می شود. (در جامعه اسلامی سه نیرو حق نظارت داشته و کارگزاران در مقابل آنها مسئول خواهند بود که عبارتند از خدا، امام و مردم).^۶

ولایت فقیه در نقش رهبر جامعه اسلامی با اختیارات وسیع و مطلقى که دارد باید دارای ویژگیها و شرایطی خاص باشد آنچنان که در همه کس یافت نشود. خلاصه ای از این ویژگی ها عبارتند از:^۷

۱- آگاه ترین فرد نسبت به مکتب (آگاهی)

۲- مؤمن ترین فرد نسبت به مکتب (ایمان)

۳- الگو بودن اخلاق، رفتار و شیوه زندگی او (اخلاق و رفتار نمونه).

۴- باهوش، مدیر، مدبر، شجاع و عادل (تدبیر، هوشیاری، حکمت و عدل).

۵- مورد قبول مردم و برخاسته از میان آنان (مقبولیت عامه).

شرایط فوق را می توان از مآخذ زیر استخراج کرد.

۱- امام صادق (ع) وسائل الشیعه، جلد ۱۸، صفحه ۹۵-۹۴ (احتجاج طبرسی، جلد ۲، صفحه ۲۶۳).

أَمَّا مَنْ كَانَ مِنَ الْفُقَهَاءِ صَائِبًا لِنَفْسِهِ حَافِظًا لِدِينِهِ
مُخَالِفًا لِهَوَاهُ مُطِيعًا لِأَمْرِ مُؤَلَاهُ فَلِلْعَوَامِ أَنْ يَقْلِدُوهُ

۵- امام خمینی... ۶- نظارت و کنترل در مدیریت اسلامی، مجله اقتصاد و مدیریت شماره ۲ نوشته دکتر عبدالله جاسبی.

۷- مواضع ما، چاپ سوم (همراه با اصلاحات و اضافات)، آذر ماه ۱۳۶۳، از انتشارات دفتر مرکزی حزب جمهوری اسلامی، صفحه ۴۸.

می شود.

۱- انتخاب مکتب:

در اسلام پذیرش مکتب به هیچ وجه از روی فشار و اجبار نیست بلکه بایستی بدور از هرگونه اکراه و تنها با خواست قلبی و اعتقاد و ایمان باشد. «لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لِأَنْقِصَامِ لَهَا...» (سوره آیه ۲۵۶)

در دین اکراه نیست و هر آینه راه هدایت از گمراهی مشخص شده است پس هر کس بر طاغوت کفر ورزد و به خدا ایمان بیاورد به دستگیره‌ای چنگ زده است که جدا شدنی نیست...»

با اینکه در آستانه پیروزی انقلاب اسلامی دهها بار مردم با تظاهرات سراسری و میلیونی خود وفاداری و اعتقاد خود را به اسلام نشان دادند اما پس از پیروزی انقلاب اسلامی برای اتمام حجت بازهم خواست مردم را به آراء عمومی گذاشتند که با رأی قاطبه مردم، اسلام به عنوان مکتب انتخاب گردید^۱ و جمهوری اسلامی تحقق پیدا کرد. طبیعی است که از آن تاریخ به بعد تمامی قوانین و مقررات مختلف مربوط به مسائل مختلف جامعه تنها در قالب و چارچوب مکتب اسلام مفهوم واقعی خود را می یابد و هر تصمیم و اقدامی خارج از آن برای جامعه قابل قبول نخواهد بود:^۱

نقش بسیار مهم و سازنده دارند که بهیچ وجه با نقش مردم در سایر نظامهای اجتماعی قابل مقایسه نیست. برای توضیح نقش مردم در امر حکومت از دیدگاه اسلام تجزیه و تحلیل این نظریه بایستی با تعیین دو منبع اساسی در معارف اسلامی مورد مطالعه قرار گیرد یکی ولی امر و نحوه انتخاب آن و دیگری موضوع شوری در اسلام و اهمیت نقش آن و کاربرد آن در جنبه های مختلف زندگی مردم. از آنجا که تجزیه و تحلیل این موضوع نیاز به مقاله یا مقاله های جداگانه ای دارد از بحث پیرامون اصول نظری آن در اینجا صرف نظر می کنیم و علاقمندان را به مطالعه مأخذ یا مأخذی که در این زمینه بحث کرده اند حواله می دهیم^۲ ولی مصداق بارز آن را که در معرض دید جهانیان قرار دارد مورد توجه قرار می دهیم. بهترین مصداق برای توضیح نقش مردم در حکومت اسلامی، بررسی نقش مردم در قانون اساسی جمهوری اسلامی است که امروز تنها کشور در جهان معاصر می باشد که براساس انقلاب اسلامی برپا شده و با شیوه اسلامی اداره می شود.

محورهای اساسی نشان دهنده نقش مردم در قانون اساسی جمهوری اسلامی عبارتند از نقش مردم در انتخاب مکتب، قانون اساسی، رهبر، ریاست جمهور، نمایندگان مجلس شورای اسلامی و نمایندگان شوراها که ذیلاً به اختصار توضیح داده

۸- رابطه ولایت با شوری، از حجت الاسلام سید محمد باقر حکیم، کتاب حکومت در اسلام، مقالات سومین کنفرانس اندیشه اسلامی، ناشر سازمان تبلیغات اسلامی چاپخانه سپهر- بهمن ۱۳۶۴، صفحات ۲۲۳ تا ۲۶۵. ۹- رفراندم جمهوری اسلامی در تاریخ ۱۲ فروردین ماه ۵۸ انجام شده و در آن طبق آمار ۹۹/۸ درصد از مردم به جمهوری اسلامی رأی مثبت دادند. ۱۰- در هیچیک از انقلابهایی که در قرن اخیر در تاریخ به وقوع پیوسته است از جمله انقلابهای شوروی، چین، الجزایر، کوبا و هند چنین اقدامی صورت نگرفته است که پس از پیروزی خواست مردم را نسبت به جهان بینی و ایدئولوژی به نظر خواهی مردم بگذارند و این از امتیازات بزرگ انقلاب اسلامی و نشانه اهمیتی است که اسلام و جامعه اسلامی به نظر و خواست مردم دارد.

۲- انتخاب قانون اساسی

پس از انتخاب مکتب که ایدئولوژی، جهت گیری ها و دیدگاهها را در جامعه مشخص می کند نوبت تفسیر مکتب و مشخصات مکتب فرامی رسد. طبیعی است که برداشت همه کشورها و ملتها و حتی همه مردم در داخل یک کشور از اسلام یکسان نیست و لذا بایستی برای رهبری و اداره جامعه در ابعاد سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و نظامی و تحقق خواستهای اساسی اسلام و انقلاب اسلامی، اصول و ضوابط کلی را طراحی و تدوین نمود تا معلوم شود که هدفهای اساسی در جامعه اسلامی چیست و نحوه تحقق این هدفها و روشها و ابزارهای تحقق آنها کدامند. در اینجا نیز انتخاب قانون اساسی که شیوه تحقق مکتب را روشن می سازد. بایستی با نظر و رأی مردم انجام شود و نقش مردم در این امر مهم مشخص گردد. و لذا قانون اساسی بدو صورت و در دو مرحله بتصویب مردم رسید. یکی اینکه نمایندگان مجلس خبرگان قانون اساسی که مسئولیت تدوین قانون اساسی را بعهده داشتند توسط مردم و با رأی مستقیم مردم انتخاب شدند دوم اینکه پس از تدوین قانون اساسی توسط نمایندگان منتخب مردم، قانون اساسی نیز به نظرخواهی گذاشته شد که با اکثریت قاطع و کم نظیری به تصویب رسید و بار دیگر نقش مردم برای انتخاب هدفها و شیوه های تحقق مکتب در اسلام روشن گشت

۳- انتخاب رهبری

سومین عاملی که وجود نقش مردم را در تعیین

سرنوشت خود تضمین می کند انتخاب رهبر یا شورای رهبری است. طبق اصول قانون اساسی جمهوری اسلامی، رهبری جامعه اسلامی علاوه بر کلیه خصوصیات که بایستی دارا باشد لازم است مورد تأیید اکثریت جامعه نیز باشد. البته رهبری در انقلاب اسلامی ایران آنچنان دارای اهمیت است که نیازمند تجربه و تحلیل جداگانه می باشد و کتابها و مقالات زیادی در این مورد نوشته شده است که هنوز هم حق مطلب ادا نشده چرا که مهمترین عامل پیروزی انقلاب اسلامی نقش قاطع و آگاهانه امام خمینی بود و تداوم پیروزی انقلاب نیز مرهون همان رهبری بوده است که در اینجا قصد تشریح این موضوع نیست بلکه نظر این است که اصولاً رهبری در قانون اساسی به انتخاب مستقیم مردم (نظیر انتخاب حضرت امام) و یا با انتخاب غیرمستقیم آنها (از طریق مجلس خبرگان رهبری که نمایندگان آن با رأی مستقیم مردم انتخاب شده اند) می باشد. و لذا علاوه بر فقاقت، تقوی، تدبیر، شجاعت و سایر خصوصیات لازم، کسی که مسئولیت رهبری را بعهده می گیرد بایستی مورد تأیید اکثریت مردم باشد، که در حقیقت با توجه به اختیاراتی که قانون اساسی برای رهبر یا رهبری در نیروهای مسلح، انتخاب فقهای شورای نگهبان، تعیین مهمترین اعضای شورای عالی قضائی، تفویض حکم ریاست جمهوری و... قائل است اهمیت نقش مردم در این انتخاب روشن می شود!!

۴- انتخاب ریاست جمهوری

انتخاب ریاست جمهوری با توجه به اختیاراتی

۱۱- رجوع شود به اصول یکصد و هفتم تا یکصد و دوازدهم از قانون اساسی جمهوری اسلامی قبی و...

بیشترین قدرت بوده و محور تمامی سیاست‌گزارها و تصمیم‌گیرهای مهم کشور می‌باشد. مجلس همانطور که در قانون اساسی مشخص شده است چندین وظیفه مهم و اساسی را در حکومت اسلامی برعهده دارد. یکی طرح و تدوین قوانین است که در حقیقت خط مشی و برنامه کار قوه مجریه و قوه قضائیه را مشخص می‌سازد و در آن تمامی مسائل و جهت‌گیرهای سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، نظامی، تبلیغاتی و حقوقی تدوین می‌گردد. موضوع مهم دیگر دادن رأی اعتماد و یا عدم اعتماد به وزرای پیشنهادی رئیس‌جمهور است. علاوه بر آن مجلس این قدرت را دارد که صلاحیت رئیس‌جمهور را مورد بررسی قرار داده و در صورت عدم صلاحیت نسبت به او تصمیم‌گیری نماید. مجموعه دولت و یا تک‌تک وزیران را نیز می‌تواند طبق آئین‌نامه‌ای استیضاح و در صورت آوردن رأی لازم آنها را از کار برکنار کند.

با توجه به اختیارات فوق‌العاده‌ای که بخشی از آن توضیح داده شد و از ذکر تمامی آن برای خودداری از اطاله کلام پرهیز می‌نمائیم ملاحظه می‌شود که مجلس شورای اسلامی قدرت فوق‌العاده‌ای را در حکومت جمهوری اسلامی دارد و چنین مجلسی از مجموعه نمایندگان تشکیل یافته است که با رأی مستقیم مردم از شهرهای مختلف کشور انتخاب می‌گردند. بنابراین نقش مردم در نقاط مختلف کشور از طریق انتخاب نمایندگان مجلس متجلی می‌شود و بدین گونه مردم می‌توانند مستقیماً در تعیین سرنوشت خود نقش اساسی و حیاتی ایفاء

که برای این مقام در قانون اساسی ذکر شده است مثل ریاست قوه مجریه، تعیین و معرفی وزرا به مجلس شورای اسلامی، تشکیل هیأت دولت به ریاست او، و... دارای اهمیت زیادی است. انتخاب ریاست جمهوری در بسیاری از کشورها با رأی مستقیم مردم^{۱۲} و در برخی دیگر با رأی نمایندگان مردم^{۱۳} صورت می‌پذیرد. در ایران انتخاب ریاست جمهوری با رأی مستقیم مردم و با اکثریت مطلق آراء صورت می‌گیرد. بدین ترتیب چنانچه نامزدهای ریاست جمهوری به تعدادی باشد که آراء تقسیم شده و هیچ یک از نامزدها نتوانند بیش از پنجاه درصد آراء را بدست آورند انتخابات دو مرحله‌ای می‌شود و در مرحله دوم دو نفری که بیشترین آراء را بخود اختصاص داده‌اند شرکت می‌نمایند و بدین ترتیب رئیس‌جمهور منتخب همواره بیش از ۵۰ درصد آراء مردم را بدست خواهد آورد.

در جمهوری اسلامی شبیه برخی از کشورهای دیگر، یک فرد نمی‌تواند بیش از دو بار مسئولیت ریاست جمهوری را احراز نماید و این خود نوعی پیش‌بینی بمنظور جلوگیری از هرگونه شائبه ایجاد حکومت‌های فردی است که در قانون اساسی پیش‌بینی شده است. بعلاوه شرایطی که یک رئیس‌جمهور از نظر فردی و اجتماعی بایستی دارا باشد عملاً از پیدایش زمینه‌های فردگرایی ممانعت می‌نماید.

۵- انتخاب نمایندگان مجلس شورای اسلامی

مجلس شورای اسلامی پس از رهبری دارای

۱۲ مثل آمریکا، فرانسه، ایتالیا و... ۱۳ مثل لبنان، هند و...

کنند.

«خواست مردم، مصلحت مردم، مکتب برگزیده

مردم»^{۱۴}:

در جامعه اسلامی در رابطه باخواست و تمایل مردم از یکسو و تعالیم مکتب و مصلحت آنها از دیدگاه مکتب و به تشخیص رهبری برگزیده آنها از سوی دیگر به ترتیب زیر عمل می شود:

۱- در مواردیکه تمنیات مردم برخلاف ارزشهای اسلامی باشد، مسئولان هرگز نمی توانند به این تمنیات گردن نهند، و اگر عوامفریبی کنند و به عنوان احترام به خواست مردم به تمنیات ضد اسلامی آنها تن در دهند، مردم حق دارند بعداً آنها را مؤاخذه کنند و به آنها بگویند وظیفه شما این بوده که ما را آگاه کنید، نه آنکه به بهانه احترام بخواست ملت دنباله روی تمایلات زودگذر ما گردید.

... وَلَئِنْ أَتَيْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ الَّذِي جَاءَكَ
مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ.

... اگر در پی آن آگاهی علمی که برایت آمده، باز هم دنباله روی تمنیات آنان گردی خدا نه یار و نه یاورت خواهد بود.

(سوره بقره آیه ۱۲۰)

۲- هر جا تمنیات مردم برخلاف ارزشهای اسلام نیست و با قوانین اسلامی ناسازگاری صریح ندارد ولی مسئولان تشخیص دهند که برخلاف مصلحت آنهاست.

وَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئاً وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَعَسَى أَنْ
تُحِبُّوا شَيْئاً وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ

۶- انتخاب اعضای شوراهای اسلامی

یکی دیگر از موارد مهم ظهور و حضور مردم در صحنه های زندگی و سرنوشت خود اجرای اصول مربوط به شوراهای اسلامی است که در قانون اساسی جمهوری اسلامی به آن توجه شده است و خوشبختانه قوانین مربوط به اجرای این قسمت از قانون اساسی نیز در سال ۱۳۶۵ در مجلس شورای اسلامی به تصویب رسید و امید است که در آینده نزدیک بطور کامل بمرحله اجراء درآید. با اجرای اصول مربوط به شوراهای که تابحال بخشی از آن در برخی مناطق اجرا شده است، حضور گسترده مردم از مراکز شهرها گرفته تا عمق روستاها برای تعیین مسئولین و نمایندگان واقعی خود و در دست گرفتن سرنوشت اساسی خود تضمین می شود.

موارد شش گانه فوق محورهای اساسی حضور مردم در صحنه های اجتماعی و شرکت در تعیین سرنوشت آنها محسوب می شود. اجرای کامل موارد فوق عالی ترین و گسترده ترین حضور اقشار مختلف جامعه را در مسائل گوناگون اجتماعی که تابحال در هیچ کشوری و در هیچ زمانی سابقه نداشته تضمین خواهد کرد و تحقق چنین هدفی ارزش های والای مکتب اسلام را در احترام به خواست مردم و آحاد ملت نشان خواهد داد و موفقیت الگوی جامعه اسلامی را در مقابل همه مکتبهای آزمایش شده شرق و غرب به نمایش خواهد گذارد.

۱۴- کتاب مواضع ما، چاپ سوم (همراه با اصلاحات و اضافات) آذر ماه ۱۳۶۳. مرکز پخش دفتر مرکزی حزب جمهوری اسلامی صفحات ۵۴ تا ۵۶

لَا تَعْلَمُونَ.

واقعی مردم میسر نیست.

مسئولان وظیفه دارند با رعایت این سه جهت متعهدانه تصمیم لازم را بگیرند و اگر با رعایت همه این جهات بازهم بدین نتیجه رسیدند که رعایت تمنیات مردم به قیمت فدا کردن مصالح بسیار مهم تمام می شود، شجاعانه تصمیم بگیرند و دچار وسوسه عوامفریبی نشوند، که نزد خدا و خلق مسئول خواهند بود.»

«... چه بسا از چیزی بدتان بیاید و همان برایتان خوب باشد. و چه بسا از چیزی خوشتان بیاید و همان برایتان بد باشد، که خدا می داند، و شما نمی دانید.» سوره بقره آیه ۲۱۶

در این موارد باید مسئولان نخست بکوشند نقطه نظرهای خود را که به مصلحت مردم می دانند، با آنها در میان گذارند و آنها را به زیانهای مربوط به تمنیات آنها آگاه سازند.

اگر روشنگری آنها سودمند افتاد و اکثریت مردم پذیرای نظر آنها شدند که چه بهتر، و گرنه باید با رعایت سه نکته زیر تصمیم مقتضی اتخاذ کنند:

الف- رعایت خواست مردم در مواردی که مخالف صریح احکام الهی نباشد خود مصلحتی است پرارزش که پیوند قلبی میان مردم و حکومت را تقویت می کند. بنابراین باید مصلحت هماهنگی حکومت با مردم با مصلحت مورد نظر حکومت که مردم آنرا پذیرا نیستند مقایسه و آنچه ارزشمندتر است انتخاب شود.

ب- مسئولان همواره بیاد داشته باشند که قدرت تشخیص مردمی که با تعهد مکتبی و وجدان بیدار به مسائل سرنوشت ساز خود بیندیشند بسیار زیاد است و می تواند از تشخیص افرادی معدود که در مقام مسئول قرار گرفته اند به واقعیت و حقیقت نزدیکتر باشد. ما این برد نیرومند تشخیص مردم را در موارد متعدد در جریانها و انقلاب تجربه کرده ایم.

ج- آندسته از تصمیمات حکومت که برخلاف خواست مردم است، هر چند موافق با مصالح آنها باشد، در مقام اجرا با دشواریهایی روبرو می شود. بنابراین در این گونه موارد همه جا عملاً تأمین مصالح

منابع و مأخذ

- ۱- قرآن کریم - سوره های بقره، آل عمران، یوسف، مائده، انعام.
- ۲- وسائل الشیعه جلد های ۱۶، ۱۸.
- ۳- مواضع ما، چاپ سوم (همراه با اصلاحات و اضافات)، آذر ماه ۱۳۶۳، انتشارات حزب جمهوری اسلامی: نوشته بهشتی، خامنه ای، رفسنجانی، باهنر، موسوی اردبیلی (اصلاحات توسط هاشمی، ربانی املشی، جاسبی، باهنر، دعاگو، فارسی، موسوی).
- ۴- امام خمینی، نامه های مورخ ۶۶/۱۰/۱۶ صحیفه نور، شماره ۲۰ صفحه ۱۷۰) و مورخ ۶۶/۱۰/۲۱ (صحیفه نور، شماره ۲۰، صفحه ۱۷۳) به حضرت آیت الله خامنه ای.
- ۵- نظارت و کنترل در مدیریت اسلامی، نوشته دکتر عبدالله جاسبی، مجله اقتصاد و مدیریت، شماره ۲، تابستان ۱۳۶۸، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی.
- ۶- الحیاء جلد ۲.
- ۷- اصول کافی - جلد ۱.
- ۸- قانون اساسی جمهوری اسلامی.
- ۹- منبع قانون گذاری از دیدگاه اسلام کتاب حکومت در اسلام، صفحات ۱۴۳ تا ۱۶۷ نوشته سید محمود هاشمی، انتشارات سازمان تبلیغات اسلامی - بهمن ماه ۱۳۶۴.
- ۱۰- رابطه ولایت با شوری، نوشته سید محمد باقر حکیم، کتاب حکومت در اسلام، صفحات ۲۲۳ تا ۲۶۵، انتشارات سازمان تبلیغات اسلامی، چاپخانه سپهر، بهمن ۶۴.